

Dariusz Klemantowicz

Eugeniusz Kwiatkowski - udana próba industrializacji Polski

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 5, 371-375

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dariusz Klemantowicz

EUGENIUSZ KWIATKOWSKI – UDANA PRÓBA INDUSTRIALIZACJI POLSKI

(Komunikat z sympozjum naukowego zorganizowanego przez Instytut Historii Filii Akademii Świętokrzyskiej w Piotrkowie Trybunalskim i Stowarzyszenie im. Eugeniusza Kwiatkowskiego w Piotrkowie Trybunalskim 18.10.2002 r.)

Do końca lat osiemdziesiątych minionego wieku w opinii większości Polaków żyjących po drugiej wojnie światowej, dzieje gospodarcze naszego państwa i to oczywiście w tym pozytywnym rozumieniu były zawsze związane przede wszystkim z dwoma nazwiskami: Władysława Grabskiego i Eugeniusza Kwiatkowskiego. Pierwszego utożsamia się głównie z reformą walutową, drugiego – z rozbudową portu w Gdyni i naprawą polskiej gospodarki w latach trzydziestych. Te dwie postaci w sposób jednoznaczny przeszły do naszej historii jako wybitne jednostki polskiego życia gospodarczego okresu międzywojennego i stały się jednocześnie symbolem w ogóle polskich sukcesów gospodarczych, co niejednokrotnie dzisiaj u Polaka żyjącego na początku XXI wieku może wywoływać już tylko nostalgię lub czasami ironiczny uśmiech na twarzy. Obecnie ze względu na sympozjum naukowe nt.: „Sporu o Eugeniusza Kwiatkowskiego we współczesnej polskiej myśli ekonomicznej” warto wspomnieć o nim przede wszystkim jako o twórcy morskiej potęgi Gdyni i budowniczym Centralnego Okręgu Przemysłowego, wybitnym polskim ekonomiście, z wykształcenia inżynierze chemiku, w okresie międzywojennym ministrze przemysłu i handlu (w latach 1926-1930), ministrze skarbu i wicepremierze do spraw gospodarczych (w latach 1935-1939), po drugiej wojnie – delegacie rządu do spraw odbudowy wybrzeża i przewodniczącym Komisji Planu Rozbudowy Trójmiasta (1945-1948)¹.

Urodzony 30 grudnia 1888 r. w Krakowie Eugeniusz Kwiatkowski pochodził z galicyjskiej rodziny ziemiańskiej. Ojciec Eugeniusza – Jan z Dukli Kwiatkowski, z wykształcenia prawnik, zanim odziedziczył majątek ziemski w Czernichowicach pod Zbarażem był urzędnikiem na kolei. Mając dziesięć lat Kwiatkowski rozpoczął edukację w Gimnazjum Franciszka Józefa we Lwowie, gdzie nauka nie była wówczas jego najmocniejszą stroną. Na świadectwie z I klasy, z języka łacińskiego, pol-

---

¹ *Encyklopedia powszechna*, t. II, Warszawa 1974, s. 658, pod hasłem: „Kwiatkowski Eugeniusz Felicjan (1888-1974)”. *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 roku*, t. I, Warszawa 1981, s. 401, pod hasłem: „Kwiatkowski Eugeniusz (1888-1974)”.

skiego, niemieckiego oraz z geografii i matematyki mógł się pochwalić najwyżej ocenami dostatecznymi, i tylko z religii oraz z historii naturalnej (zoologii) – oceną dobrą. Sytuacja w nauce zmieniała się po śmierci ukochanego i nadzwyczaj łagodnego ojca. Od 1903 r. Eugeniusz, dzięki energicznej i bardzo wymagającej matce Wincentyńie z domu Moszczyńskiej uczęszczał do prywatnego Gimnazjum OO. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem. Oceny z przedmiotów były już bardzo dobre i celujące². Gimnazjum Ojców Jezuitów dawało gruntowną wiedzę przedmiotową i wiązało swoich wychowanków w większym stopniu z etosem chrześcijańskim, ponadto uczyło głębokiego szacunku dla tradycji narodowych.

Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości z wyróżnieniem, rozpoczął w 1907 r. studia na Wydziale Chemii Technicznej Politechniki Lwowskiej. Tam zetknął się z wybitnymi przedstawicielami ówczesnej nauki polskiej, z profesorami: Stefanem Niementowskim, Tadeuszem Godlewskim, Janem Lewińskim, Zygmuntem Sochackim, Leonem Syroczyńskim, Tadeuszem Wiśniewskim, a także z prof. Pawlewskim i Syniewskim³.

Na wyraźną prośbę matki, która obawiała się o skończenie studiów przez syna ze względu na jego aktywny udział w narodowej, ogólnopolskiej tajnej organizacji młodzieżowej – Związku Młodzieży Polskiej („Zet”) a później w niezależnym „Zecie” zwanym – „Zarzewiem”, w 1910 r., po zdaniu pierwszych państwowych egzaminów na Politechnice Lwowskiej Kwiatkowski wyjechał na studia do Monachium, gdzie kontynuował naukę na Wydziale Chemii tamtejszego uniwersytetu, specjalizując się w dziedzinie barwników syntetycznych. Trzy lata później (w 1912 r.) otrzymał dyplom inżyniera chemika Königlische Bayerische Technische Hochschule⁴.

W Niemczech nie zerwał z aktywną działalnością niepodległościową – należał do Związku Studentów Polskich⁵ i został członkiem tzw. Delegacji Okręgowej Legii Niepodległości w Monachium jako przedstawiciel zaboru austriackiego⁶.

Po powrocie do kraju (1913 r.) pracował na praktykach w Gazowni Miejskiej we Lwowie, Łodzi oraz w kilku łódzkich fabrykach włókienniczych. Szczególnie łódzki epizod okazał się bardzo ważny dla zmiany zainteresowań naukowych – w kierunku chemii węgla i surowców pokrewnych, a także bliższego zapoznania się z warunkami życia robotników wielkoprzemysłowego miasta, jakim była w tamtym okresie ponad półmilionowa Łódź⁷.

Wraz ze skończeniem praktyk Kwiatkowski ustatkował się – wrócił do Galicji,

---

² M. M. D r o z d o w s k i, *Eugeniusz Kwiatkowski. Człowiek i dzieło*, Kraków 1989, s. 7.

³ Ibidem, s. 8-9.

⁴ Ibidem, s. 9.

⁵ M. M. D r o z d o w s k i, *Eugeniusz Kwiatkowski*, „Neutologia” 1979, nr 3, s. 4.

⁶ *Materiały do Historii Ruchu Niepodległościowego. Polskie Drużyny Strzeleckie i Tajny Skauting*, t. I, Warszawa 1935, s. 479-480.

⁷ J. R a k o w s k i, *Eugeniusz Kwiatkowski. Szkic biograficzny młodych lat na tle ruchu niepodległościowego „Zetu” i „Zarzewia” 1886-1920*, Londyn 1977, s. 26; A. K r a w c z y k, *Działalność polityczna i gospodarcza Eugeniusza Kwiatkowskiego*, „Zeszyty Historyczne Głosu Nauczycielskiego” 1983, nr 31, s. 2.

objął stanowisko kierownika ruchu Gazowni Miejskiej we Lwowie, a we wrześniu 1913 r. poślubił Leokadię Florę Walerię Glazer i miał z nią troje dzieci: syna Jana oraz córki Hannę i Ewę. Szczęście go nie opuszczało i w miesiąc po zawarciu, jak się później okazało bardzo udanego małżeństwa otrzymał stanowisko wicedyrektora prywatnej gazowni inż. Bańkowskiego w Lublinie⁸.

Podczas pierwszej wojny światowej od kwietnia 1916 r. działał w Legionach, a następnie w konspiracyjnej Polskiej Organizacji Wojskowej. W wojsku zajmował się głównie pracami werbunkowymi⁹.

W Polsce odrodzonej od samego początku był rzecznikiem szybkiego rozwoju gospodarczego Polski, uważał, że Polska posiadała wszelkie podstawy, aby stworzyć nowoczesny potencjał gospodarczy oparty na własnej bazie surowcowej¹⁰. Ze względu na zainteresowania i wyniki własnych badań naukowych w sposób szczególny lansował rozwój przemysłu chemicznego. Pracując na Politechnice Warszawskiej i w Chemicznym Instytucie Badawczym we Lwowie nawiązał przyjacielską współpracę z wybitnym chemikiem o europejskiej sławie – profesorem Ignacym Mościckim. Przyjaźń ta będzie miała zasadnicze znaczenie w dalszej jego karierze. W latach 1923-1926 Kwiatkowski pełnił funkcję dyrektora technicznego Państwowej Fabryki Związków Azotowych w Chorzowie, w której prof. Ignacy Mościcki był dyrektorem generalnym¹¹, a po zamachu majowym w 1926 r. znajdował się w składzie nowego rządu na stanowisku ministra przemysłu i handlu, który skompletował premier prof. Kazimierz Bartel. Misję utworzenia nowego gabinetu otrzymał Bartel oczywiście od nowo wybranego prezydenta, serdecznego przyjaciela Kwiatkowskiego – prof. Ignacego Mościckiego.

Pierwsze skutki wielkiego kryzysu lat 1929-1930 wywołały olbrzymie niezadowolenie zarówno ze strony warstw uboższych jak i sfer ziemiańsko-przemysłowych. Winiono władze za zbyt dużą opieszałość wobec pogarszającej się sytuacji gospodarczej kraju. Niezadowolenie z postawy samego ministra przemysłu i handlu przejawiał również sam marszałek Józef Piłsudski. Uważał, że zbyt pojednawczo odnosił się on do „ludowców”¹². W rezultacie Kwiatkowski został odsunięty w ogóle od możliwości bezpośredniego wpływania na polską gospodarkę aż do śmierci marszałka¹³. W grudniu 1930 r. prezydent Mościcki mianował dotychczasowego ministra pracy i opieki społecznej – płk. Aleksandra Prystora na stanowisko ministra przemysłu i handlu. E. Kwiatkowski po ustąpieniu z rządu w latach 1931-1935

---

⁸ M. M. D r o z d o w s k i, *Eugeniusz Kwiatkowski. Człowiek...* s. 11.

⁹ Idem, *Eugeniusz Kwiatkowski*, „Neutologia”, s. 5; A. K r a w c z y k, *op. cit.*, s. 2; M. M. D r o z d o w s k i, *Eugeniusz Kwiatkowski. Człowiek...* s. 11-12.

¹⁰ E. K w i a t k o w s k i, *Rzecz najważniejsza Polska. Wybór myśli politycznych i społecznych*, wybór i wstęp M. M. Drozdowski, Kraków 1988, s. 7.

¹¹ M. M. D r o z d o w s k i, *op. cit.*, s. 22.

¹² W. P o b ó g - M a l i n o w s k i, *Najnowsza historia polityczna Polski 1864-1945*, t. II, Londyn 1956, s. 585.

¹³ Z. L a n d a u, J. T o m a s z e w s k i, *Zarys historii gospodarczej Polski 1918-1939*, Warszawa 1986, s. 330-333.

piastował stanowisko naczelnego dyrektora Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych w Chorzowie i Mościcach¹⁴.

Połowa lat trzydziestych okresu międzywojennego przyniosła kolejne zmiany w sytuacji politycznej, społecznej i gospodarczej Polski. W kwietniu 1935 r. wprowadzono nową konstytucję. Dawała ona szerszą władzę w państwie prezydentowi. W gospodarce nie przynosiła efektów koniunkturalna polityka restrykcyjno-deflacyjna ministrów skarbu Ignacego Matuszewskiego i Władysława Zawadzkiego. W końcu 12 maja zmarł marszałek Józef Piłsudski. W takich okolicznościach w październiku 1935 r. Eugeniusz Kwiatkowski został powołany na stanowisko wicepremiera do spraw gospodarczych i ministra skarbu w rządzie Mariana Zyndram-Kościałkowskiego. Urzędy te utrzymał także w ostatnim gabinecie II Rzeczypospolitej Felicjana Sławoj-Składkowskiego¹⁵. W polskiej gospodarce rozpoczęła się na szerszą skalę polityka aktywizacji życia ekonomicznego, przy zastosowaniu równowagi budżetowej oraz planowaniu i rozwijaniu inwestycji publicznych. Nowy wicepremier stosował interwencjonizm państwowy przy jednoczesnym współdziałaniu sektora prywatnego z państwowym i społecznym. Po drugiej wojnie w zdecydowanie odmiennej rzeczywistości Kwiatkowski został odsunięty od sfer kierujących polską gospodarką. Pozostając na emeryturze bardziej zajmował się sprawami naukowymi. Zmarł 22 sierpnia 1974 r. w mieście swoich narodzin – Krakowie¹⁶.

Nazwisko Eugeniusza Kwiatkowskiego na trwałe związało się z najbardziej trafnymi inwestycjami gospodarczymi dokonanymi na obszarze II Rzeczypospolitej. Należał do grona wybitnych ekonomistów ze znacznym dorobkiem naukowym. Był inżynierem posiadającym szeroką wiedzę dotyczącą najnowszej technologii z zakresu przemysłu chemicznego, publicystą, działaczem gospodarczym z ugruntowaną bardzo szeroką znajomością problemów, zarówno teoretycznych jak i praktycznych, rozwoju ekonomicznego Polski, a także innych krajów, a wreszcie Polakiem – gorącym patriotą – o ukształtowanej silnej osobowości i poglądach. Żył i pracował w bardzo trudnym okresie naszych dziejów. Ten wielki realista potrafił wykorzystać szanse w sposób możliwie najpełniejszy. Starał się wyrwać Polskę i Polaków z zaścianka cywilizacyjnej w jakiej znaleźliśmy się po ponad wiekowej niewoli. Józef Piłsudski – jeden z najwybitniejszych polskich polityków XX wieku, ale osoba nie znająca się na sprawach gospodarczych bardzo wysoko oceniał prace E. Kwiatkowskiego związane z organizacją przedsiębiorstw w Chorzowie, Mościcach czy budową portu w Gdyni. Uważał jednak, że nie nadaje się on na kierownika polskiej gospodarki a jego tezy ekonomiczne nazywał „absurdami”¹⁷.

W rezultacie pierwszoplanowa pozycja Kwiatkowskiego w gospodarce Polski w drugiej połowie lat trzydziestych okazała się w większości pozytywna. Jej rezultat to przede wszystkim powstanie Centralnego Okręgu Przemysłowego, który oczywi-

¹⁴ *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 roku*, t. I, Warszawa 1981, s. 401, pod hasłem: „Kwiatkowski Eugeniusz (1888-1974)”.

¹⁵ Z. L a n d a u, J. T o m a s z e w s k i, *op. cit.*, s. 333.

¹⁶ M. M. D r o z d o w s k i, *Eugeniusz Kwiatkowski. Człowiek...* s. 218-241.

¹⁷ W. P o b ó g - M a l i n o w s k i, *op. cit.*, s. 585.

ście nie mógł być odpowiedzią na polskie problemy. W istniejącej wówczas sytuacji społecznej, politycznej i gospodarczej zasadniczo w ogóle nie istniały warunki do rozwiązania większości problemów społeczno-gospodarczych¹⁸. Jednocześnie lansowany przez Kwiatkowskiego interwencjonizm państwowy wywoływał także i czynnik bardzo niekorzystny – był nim etatyzm. Ta bezpośrednia działalność gospodarcza państwa, polegająca na posiadaniu i prowadzeniu przedsiębiorstw produkcyjnych miała wprawdzie pewne pozytywne strony, ale rodziła też olbrzymie niebezpieczeństwo. Wśród skutków korzystnych należy wymienić przede wszystkim zmniejszanie bezrobocia i tym samym napięć społecznych. Na negatywną stronę etatyzmu składała się głównie bardzo mała efektywność przedsiębiorstw państwowych, często już przy powstaniu deficytowych, olbrzymia biurokratyza i uprzywilejowana pozycja na rynku w postaci m.in. ulg podatkowych i zamówień rządowych. Wszystko to prowadziło do zwiększenia obciążeń podatkowych wobec sektora prywatnego obniżając jego rentowność i zdolność do akumulacji¹⁹. Wzrastająca biurokratyza w kraju musi prowadzić do niebezpiecznego uzależnienia państwa i jego obywateli od urzędników. To z kolei powoduje, że państwo przestaje służyć swoim obywatelom, a istnieje dla spełniania woli grup związanych z administracją rządową.

Kwiatkowski zdawał sobie sprawę z zagrożeń wynikających ze strony etatyzmu i optował za jego ograniczeniem. Niestety słabość rodzimego kapitału prywatnego powodowała, że rozwój gospodarczy Polski w okresie międzywojennym był w pełni uzależniony od udziału kapitału państwowego²⁰.

Rozważania na tematy związane z przeszłością gospodarczą powinny być szczególnie przydatne dla ekonomistów i polityków. Mają oni bezpośredni wpływ na życie społeczno-gospodarcze każdego kraju i historia jest dla nich swoistego rodzaju polem doświadczalnym dla sprawdzenia wielu teorii w praktyce. Dzięki niej mogą uniknąć wielu błędów i wynikających z nich rozczarowań.

---

¹⁸ Z. Landa u, J. Tomaszewski, *Nie rozwiązane problemy społeczno-gospodarcze Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Problemy gospodarcze Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1989, s. 434; por. M. M. Drodowski, *Polityka gospodarcza rządu polskiego 1936-1939*, Warszawa 1963, passim; I. Kostrowicka, Z. Landa u, J. Tomaszewski, *Historia gospodarcza Polski XIX i XX wieku*, Warszawa 1975, passim; Z. Landa u, J. Tomaszewski, *Gospodarka Polski Międzywojennej*, t. IV, *Lata interwencjonizmu państwowego 1936-1939*, Warszawa 1989, passim.

¹⁹ M. M. Drodowski, *Refleksje o przedsiębiorstwach państwowych w Polsce w latach 30-tych*, [w:] *Image przedsiębiorcy gospodarczego w Polsce w XIX i XX wieku*, red. R. Kołodziejczyk, Warszawa 1993, s. 211-215.

²⁰ J. Sko d larski, *Zarys historii gospodarczej Polski do 1945 roku*, Warszawa – Łódź 1997, s. 300.